

1

TLS

ZRODENÝ POD TELSTAROM

The Times Literary supplement, London, 6. august, 1964

Dielo Marshalla McLuhana je dobrým testom kvality čitateľovej mysle. Je často neusporiadané, bombastické a predramatizované. Obsahuje chyby, ktoré by sa dali odstrániť po polminúte hlasného čítania; zovšeobecnenia, ktoré sa zrútiť pri prvom preverení; náznaky megalománie („Som v postavení Louisa Pasteura“). Pre pedantného a vzdelaného profesionálneho učenca sú McLuhanove knihy červeným súknom. Už argumentácia knihy *The Gutenberg Galaxy* je nepochybne jednou z najoriginejších a najnaliehavejších v poslednom desaťročí. Jej teórie o súčasných krízach západného vedomia - zmeny, spôsobené novými elektronickými médiami súperia s tradičnými vizuálnymi a lineárnymi spôsobmi logiky a vnímania - pasovali McLuhana za jedného z najmodernejších mysliteľov. Patrí k malej skupine radikálnych vizionárov a mysliteľov - Canetti, Paul Goodman, Lévi-Strauss, Adorno, Queneau -, ktorí sa pokúšajú uvedomiť si a vysvetliť zmenené podmienky modernej existencie. Práve oni, a nie tí, ktorí rozstrejú atramentové machule po plátne alebo pchajú zubné kefky do klavírových strún, predstavujú avantgardu.

The Gutenberg Galaxy bola predovšetkým historickým dielom, hoci jej apokalyptický tón a typografická úprava z nej urobili akúsi paródiu na epické dielo. McLuhan tu vysvetľuje niektoré zásadné psychologické, politické a materiálne zmeny, spôsobené zdokonaľovaním a používaním tlačiarenskej rotačky a potenciálne nekonečného rozmnožovania a reprodukcie abecedného kódu. V mnohých záväzujúcich, no brilantných vyjadreniach ukazuje, aké premeny a špecializácie vedomia nastali po nahradení starej kolektívnej sluchovej kultúry novým svetom lineárnej, následnej komunikácie a verbálnej pamäti. Upozorňuje na vzťahy medzi tlačou a disciplinovanými anonymitami moderného nacionalizmu; na hlboké rozdiely medzi „hovorenou“ a „čítanou“ literatúrou; na podobnosti medzi tlačou a štruktúrou moderného mesta. Tvrdí, že niektoré klasické diela, napríklad Rabelaisovo, alebo *The Dunciad* Alexandra Popea či *Finnegans Wake* Jamesa Joycea - vedome používali typografiu a svet tlačených kníh satiricky a epicky.

McLuhan explicitne argumentuje tým, že západný človek sa teraz podieľa na druhom veľkom prevrate vedomia. Prežíva to, ako sa mu centrálna nervová sústava drasticky rozširuje a komplikuje pomocou nových médií s okamžitou vizuálnou a sluchovou komunikáciou, nových mož-

TLS

BORN UNDER THE TELSTAR

The Times Literary supplement, London, August 6, 1964

Marshall McLuhan's work is a good test of the quality of a reader's mind. It is often slipshod, bombastic and overdramatized. It contains errors which half a minute with a sound dictionary would correct; generalizations which collapse at the first query; spurts of megalomania ("I am in the position of Louis Pasteur"). To the pedant and professional literary scholar, McLuhan's books are a red rag. Yet, without any doubt, *The Gutenberg Galaxy* is one of the most original, urgent arguments to have appeared in the past decade. Its theories on the present crises of western consciousness - the changes which the new electronic media are bringing to the traditional visual and linear modes of logic and perception - make of McLuhan one of the real modernists. He belongs to that small group of radical dreamers and thinkers - Elias Canetti, Paul Goodman, Lévi-Strauss, Adorno, Queneau - who are trying to realise and explore the altered conditions of modern existence. It is they, far more than those who spray inkblots on canvas or put toothbrushes amid piano wires, who are the avant-garde.

The Gutenberg Galaxy was primarily historical, though its apocalyptic tone and typographical arrangement made it a kind of mock-epic discourse. In it, McLuhan explored some of the fundamental psychological, political and material changes wrought by the perfection and exploitation of movable type, of the potentially unbounded multiplication and reproduction of the alphabetic code. In a series of erratic but illuminating proposals, he showed what transmutations and specializations of consciousness had followed on the replacement of a more ancient collective, aural culture by the new world of linear, sequential communication and verbal storage. He pointed to the relations between print and the disciplined anonymities of modern nationalism; the profound differences between "spoken" and "read" literature; to the affinities between print and the structure of the modern city. He suggested that certain classics - Rabelais, *The Dunciad*, *Finnegans Wake* - were making of typography and the world of alphabetic books a conscious satiric, epic use.

Explicit in McLuhan's argument is the assumption that western man is now involved in a second major reevaluation of consciousness. He is experiencing, though largely unaware of its implications, a drastic extension and complication of the central nervous system by means of the new media of instantaneous visual and auditive communication, through the new possibilities, of information storage and immediate translation. Electronics literally extend human nerve-fibres and thus alter the primal categories of

ností uchovávaní informácií a bezprostredného prekladu, hoci do veľkej miery si ani neuvedomuje dôsledky. Elektronika doslovné rozširuje ľudské nervové vlákna a teda mení základné kategórie nášho psychického uvedomovania. „Účinky technológie sa neprejavujú na úrovni názorov alebo pojmov, ale menia zmyslové proporcie alebo vzorce vnímania“. Práve o týchto zmenách hovorí McLuhan vo svojej novej knihe.

Keďže Ako rozumieť médiám predpokladá a opakuje argumenty a tiež mnohé špecifické príklady z „galaxie“, je očividne neskorším dielom. Napriek tomu pôsobí náhlivým a improvizovaným dojmom, akoby pochádzala práve z doby začiatkov McLuhanových výskumov alebo vznikla z poznámok k nim. Tón je prenikavý. McLuhan je presvedčený, že „všeobecné ignorovanie psychického pôsobenia technológie vyvoláva... akési zásadné ustrnutie vedomia“, a preto chce vyburcovať modernú kultúru z newtonovského spánku. Proroci sú nepochybne hluční, no aj keď je naliehavosť odôvodnená a niekedy aj rétoricky účinná, brakový štýl, nedbalosť v detailoch a prudké neomylné súdy tu nemajú čo hľadať. Človek, ktorý verí, že Narcis je odvodnený z *narkosis* alebo jazz pochádza z *jaser* (čo znamená ľahká konverzácia), môže veriť hocičomu (prečo sú klamné etymológie tak často slabosťou vznešených myslí?). Výrok, že „dnes v elektrickom veku sa cítime byť... oslobodení k tomu, aby sme objavili nelineárnu logiku“, by mohol mať veľmi technický zmysel (použitie simultánnosti a paralelných štruktúr v niektorých počítačových „jazykoch“). No kontext príliš často prezrádza, že to neznamená nič. Čo dokazuje, alebo na čo slúži plochý výrok, že „keby televízia vznikla skôr, nebol by Hitler“ (je to nebudaj narážka na postupný úpadok senátora McCarthyho)? Je naša doba „jednou z najväčších dôb hudby, poézie, maliarstva a architektúry“? Aké štýlistické a myšlienkové samofúbosť si skryté v tejto vete?

Nie je ťažké napádať McLuhanov jazyk a tón, najmä v tejto zbierke náhlivých čít, ale načo? Zdá sa, že sa pohybuje v krátkych zábleskoch intuitívnej reflexie; práve individuálny záznam alebo metafora pôsobí ako výzva. Vzorom tejto rétoriky aforizmu je Blake. Jeho vplyv je zjavný.

McLuhan je brilantný a presvedčivý, keď ukazuje, že lietadlo a rozhlas nezjednocujú politický útvar, ale „umožňujú výnimočnú diskontinuitu a rôznorodosť v priestorovej organizácii“. Národný separatizmus od Castra po Quebec prekvitá vďaka svojej sile tvorí či prebúdať archaické animozity a etnické identifikácie. Pokiaľ sú elektronické médiá iba sieťou, ktorá spája „ľudskú rodinu do pevného stavu živej osady“, môžu byť zároveň aj silami decentralizácie a pluralizmu. Osady môžu žiť aj uzavreto a môžu byť ovládané čiastkovými autonómiami a nenávisťou.

McLuhan má iste pravdu, keď zdôrazňuje, ako elektrické svetlo radikálne zmenilo štruktúru dňa a noci, vstá-

our psychic awareness. “The effects of technology do not occur at the level of opinions or concepts, but alter sense ratios or patterns of perception.” It is these alterations which McLuhan discusses in his new book.

In so far as it presupposes and reiterates the arguments and, indeed, many of the specific examples of the the “galaxy”, Understanding Media is obviously the later work. Nevertheless, it gives an impression of haste and improvisation, as if it had been set down right at the start of McLuhan’s investigations or sprung up in the margin. The tone is strident. Convinced that the “universal ignoring of the psychic action of technology bespeaks ... some essential numbing of consciousness,” McLuhan wants to rouse modern culture from its Newtonian sleep. No doubt, prophets grow loud. But even if the urgency is justified and, at times, rhetorically effective, the shoddy style, carelessness of detail and slapdash pontifications are not. A man who believes that Narcissus derives from *narkosis*, or that jazz, comes from *jaser* - meaning a light conversation - might believe anything (why are false etymologies so often the infirmity of noble minds?). The proposition that “today in the electric age we feel ... free to invent nonlinear logics” might possibly have a very technical sense (the use of simultaneities and parallel structures in certain computer “languages”). But the context betrays all too clearly that it signifies nothing. What evidence or plausibility is there for the flat dictum that “had television come first there would have been no Hitler at all” (a theory based on alleged similarities with the gradual decline of Senator McCarthy) ? Is ours “one of the greatest ages of music, poetry, painting, and architecture alike”, and what complacencies of style and mind underlie such a sentence ?

But if it is easy to fault McLuhan’s language and tone, particularly in this collection of hurried tracts, it is also unprofitable. He seems to move in short bursts of intense reflection; it is the individual notation or metaphor which acts as challenge. In this rhetoric of aphorisms Blake is the model. In fact, one comes to recognize how much of Blake’s manner and vision is at work in McLuhan’s design:

“I turn my eyes to the Schools & Universities of Europe, And there behold the Loom of Locke, whose Woof rages dire, Washed by the Water-wheels of Newton: black the cloth. In heavy wreathes folds over every Nation: cruel Works. Of many Wheels I view, wheel without wheel, with cogs tyrannic. Moving by compulsion each other, not as those in Eden, which, Wheel within Wheel, in freedom revolve in harmony & peace.”

McLuhan is brilliantly persuasive when he points out that airplane and radio do not unify the body politic but “permit the utmost discontinuity and diversity in spatial organization”. National separatism, from Castro to Quebec, thrives on the power to create or reawaken archaic ani-

vane a zaspávanie, vonkajšie a vnútorné prostredie. Priemyselné a mestské komplexy v Spojených štátoch už majú dvadsaťštyrihodinový režim práce, služieb a odpôčinku. Nemenej presvedčivý je vtedy, keď tvrdí, že taká intenzívna časová a priestorová blízkosť, akú umožnil Telstar, „živé“ prenosy a trojrozmerná televízia, si vyžadujú reorganizáciu vedomia, ak má zostať zdravé a vyrovnané. Veľmi málo sa doteraz premýšľalo o tom, ako funguje mozog a nervová sústava v rastúcom nápoře informácií, dramatických obrazov a senzorických stimulov mozgovej kôry. Obyvateľ *megalopolis* je doslova nadrogovaný svetlom a zvukom. Práve z nich získava *psyché* svoje základné konfigurácie a podoby naprogramovaného konania. Bezprostredný problém, ktorým sa kniha nezaobrá, je takmer úplný zánik spoločenského, sexuálneho a politického súkromia, spôsobený novými taktikami prieniku elektronických médií a tlače. Oblečenie hore bez je triviálnym symbolom našej nahoty, ktorá sa stále viac rozširuje.

Slabiny a silné stránky McLuhanovho diela možno lepšie posúdiť, keď budeme sledovať jeho argumentáciu o elektronickom preklade. McLuhan tvrdí, že „dnešné počítače budú môcť poslúžiť ako prostriedok okamžitého prekladu akéhokoľvek kódu alebo jazyka do ktoréhokoľvek iného kódu alebo jazyka“. To je hrubé zjednodušenie. Z najnovších výskumov matematickej lingvistiky i praktickej elektroniky vyplýva, že strojové preklady budú vždy fungovať vo veľmi špecifických a obmedzených podmienkach. Tieto obmedzené podmienky spočívajú skôr v povahe jazyka ako v nedostatku mechanickej sofistikácie. McLuhanov ďalší krok je typicky orfický. Predstavuje si „rajskú situáciu“, v ktorej jednotlivé jazyky nahradí univerzálny kód uložených a okamžite dostupných informácií. To by viedlo k „všeobecnému kozmickému vedomiu“ (aj inde sa McLuhan približuje k Teilhardovi de Chardin). Je to výzva pre obrozotnosť. No takýto záver je blakeovský. McLuhan, spomínajúci analógiu s bezťažovým stavom pri kozmických letoch, premýšľa o univerzálnej „situácii bezrečového stavu“, o veľkom komunikačnom tichu po hrmote histórie.

Keď zaznamenáme nárast poeinsteinskej mytológie, významné miesto v ňom bude mať McLuhanovo dieło. Bude stáť na čele.

Z anglického originálu preložil Martin Kanovský

mosities and ethnic identifications. While they are, on the one hand, the network which is drawing “the family of man into the cohesive state of village living”, electronic media can, at the same time, be forces of decentralization and Pluralism. Villages can live closepacked yet be riven by partial autonomies and hatreds.

McLuhan is surely right when he stresses the radical changes which electric light is bringing to the structure of day and night, of waking and sleeping, of indoor and outdoor. The industrial and urban complexes of the United States are already on a twenty-four hour schedule of work, services and recreation. He is no less convincing when he argues that such intensities of temporal and spatial proximity as are made available through Telstar and “live”, three-dimensional television will call for a reorganization of consciousness if sanity and equilibrium are to be maintained. Far too little thinking has been done yet about how the brain and nervous system are to function under the ever-growing assault of information, dramatic image and cerebral sensory stimulate us. The dweller in megalopolis is literally drugged with light and sound. Yet it is from these that the psyche gathers its primary configurations and shapes of programmed action. One immediate problem, which *Understanding Media* does not touch on, is the almost total erosion of privacy - social, sexual, political - by the new tactics of electronic penetration and publication. The topless dress is a trivial symbol of our larger nakedness.

One can best gauge both the weakness and power of McLuhan’s method when one follows his argument on electronic translation. He asserts that “today computers hold out the promise of a means of instant translation of any code or language into any other code or language”. This is a gross over-simplification. Recent work, both in mathematical linguistics and practical electronics, suggests that machine-translations will always operate under conditions of very specific limitations. These are inherent in the nature of language rather than in any lack of mechanical sophistication. McLuhan’s next step is characteristically - Orphic. He imagines “a Pentecostal condition” in which particular languages can be by-passed in favour of a universal code of stored information and instant conveyance. This would lead to “a general cosmic Consciousness” (there are other points at which McLuhan approaches Teilhard de Chardin). Here already there is incitement to the imagination. But it is the final touch which is Blakean. Invoking the analogy of weightlessness, as experienced in space flight, McLuhan conjectures on a universal “condition of speechlessness”, a great communicative silence after the clamour of history.

When the growth of post-Einsteinian mythologies is recorded, McLuhan’s work will have its distinct place. He stands at the frontier.

2

NEIL COMPTON
CHLADNÁ REVOLÚCIA*Commentary*, vol. 39, 1965

Typický čitateľ časopisu *Commentary* žije v strnulom a námesačnom tranze, hypnotizujúc sám seba vlastným sklonom k vizualite a linearite. Samotný časopis je extrémne horúcim médiom (oveľa horúcejším ako *Playboy*), ktoré venuje zvrátane množstvo miesta záležitostiam na okraji skutočných problémov modernej kultúry. Najlepšie sú v ňom reklamy.

K týmto záverom musí prísť nevyhnutne každý, kto súhlasí s hlavným argumentom knihy Ako rozumieť médiám. Tieto závery však nie sú excentrickými táraninami šialenca. Naopak, Marshall McLuhan je jedným z najbrilantnejších súčasných sociokultúrnych teoretikov. Jeho dielo som spolu s inými dlhé roky nehanebne vykrádal: skúsené oko ľahko rozozná úryvky z McLuhana, zasadené ako kamienky do piesočnatej prózy mnohých literárnych kritikov či sociológov. Napriek tomu je McLuhan akosi osamelou postavou s mnohými obdivovateľmi, no nemnohými žiakmi. Jeho sebaistý vtipný spôsob rozprávania, extravagantné zovšeobecnenia a bláznivo sa opakujúci štýl dovádza do zúrivosti priberčivých čitateľov. Dokonca aj ten, kto s ním skutočne sympatizuje, je knihou pobúrený a zároveň sa cíti osvietený. Ako rozumieť médiám je vlastne akosi zmesou.

McLuhan, profesor angličtiny na St. Michaels College a riaditeľ Institute of Culture and Technology na torontskej univerzite, vnáša tomistickú a katolícku citlivosť do takej oblasti výskumu, v ktorej tradične dominovali teoretici s protestantským či židovským zázemím. Intelektuálne vďačí za veľa neskorému Haroldovi A. Innisovi (kanadský ekonóm), ale jeho posledné knihy ho odvedli ďaleko od tohto dobrého radcu, a v skutočnosti aj mimo hlavného prúdu súčasného nazerania na kultúru.

McLuhan začínal ako relatívne konvenčný pozorovateľ masmédií. Jeho kniha The Mechanical Bride je brilantnou aplikáciou techník ikonografie a literárnej kritiky na také doposiaľ zanedbávané javy ako reklama, kreslené seriály a noviny. Hoci sa McLuhan už zdánlivo zbavil svojho zásadne nepriateľského a posmešného tónu, mnohí cítia, že táto devastujúco vtipná a duchaplná kniha je jeho najväčším úspechom. Medzi The Mechanical Bride a ďalšou knihou vydával McLuhan zvláštny časopis *Explorations*, o skúmaní a kritike všetkých typov komunikácie. Na jeho stránkach možno sledovať McLuhanov postupný posun

NEIL COMPTON
THE COOL REVOLUTION*Commentary*, vol. 39, 1965

The typical reader of *Commentary* is living in a numb and somnambulist trance, self-hypnotised by his visual, linear bias. As for the magazine itself, it is an extremely hot medium (much hotter than *Playboy*) perversely devoting, most of its space to matters which are peripheral to the real problems of modern culture. The ads are the best part of the journal.

These conclusions are forced upon anyone who accepts the main argument of Understanding Media. They are not the eccentric maunderings of a madman. On the contrary, McLuhan is one of the most brilliant sociocultural theorists writing today. I have been shamelessly pilfering his work for years, and others have been doing it too: it is easy for a practiced eye to discern little bits of McLuhan nestling like fossils in the gritty prose of many a literary critic or sociologist. For all that, McLuhan is a somewhat lonely figure with many admirers but few disciples. His cocksure wisecracking manner, his extravagant generalizations, and his maddeningly repetitive style tend to repel fastidious readers. Even a strong sympathizer is likely to find irritation and illumination fairly evenly blended in his books. Understanding Media contains the mixture as before.

McLuhan, who is a professor of English at St. Michael's College and Director of the Institute of Culture and Technology at the University of Toronto, brings an essentially Thomist and Catholic sensibility to a field of study which has been traditionally dominated by theorists with a Protestant or Jewish background. He acknowledges a considerable intellectual debt to the late Harold A. Innis (a Canadian economist), but his recent books have carried him far beyond his mentor and, indeed, outside the main stream of contemporary thought about culture.

He began as a relatively conventional observer of the mass media. The Mechanical Bride is a brilliant application of the techniques of iconography and literary criticism to such hitherto neglected phenomena as advertisements, comic strips, and newspapers. Though McLuhan now apparently repudiates its essentially hostile and derisive tone, many will feel that this devastatingly witty and high-spirited work is his finest achievement. Between The Mechanical Bride and his next book, McLuhan edited *Explorations*, an extraordinary periodical devoted to the study and criticism of all types of communication. In its pages one can trace McLuhan's gradual shift from ironic contemplation to total immersion in the destructive element of modern media. The Old and New Testaments of the faith that followed this baptism are The Gutenberg

od ironického pozorovania po úplné pohrúženie sa do deštruktívnych prvkov moderných médií. Starým a Novým zákonom viery, ktorá nasledovala po tomto krste, sú knihy *The Gutenberg Galaxy* (1962) a po nej *Ako rozumieme médiám*.

The Gutenberg Galaxy s podtitulom *Utváranie človeka tlače* poskytuje analýzy a opisy deformácií ľudského vedomia, ktoré (podľa McLuhana) pramenia z toho, že západnú civilizáciu ovládla fonetická abeceda a jej potomok, tlačená kniha. Západný človek, ktorý si prekladá každú ľudskú skúsenosť do vizuálnej, lineárnej podoby písaných viet a pomocou tlače masovo produkuje výsledok, sa postupne vzdáľuje od hlbokej spojivosti so svojím prostredím. „Knižný človek s oddelenou súkromnou kultúrou“, ktorý „zmeravel v hypnotickom tranze“ nad svojím lineárnym riadkom, už ani nemôže vnímať skutočnosť, pokiaľ nie je prevedená do lineárneho, mechanického rádu tlače. Zoraďujúce, racionálne oko (v protiklade k zmätenému, emotívnemu uchu) je individualizujúcim orgánom *par excellence* - túto vlastnosť naznačujú také termíny ako „perspektíva“, „hľadisko“, „výhľad“. Vizuálne orientovaná civilizácia, ktorá dosiahla svoj zenit na začiatku tohto storočia, vyvrcholila v ťažkopádnej, osamelej, popletenej osobnosti robustného individualistu. Rozvinula aj techniky a inštitúcie, ktoré mu slúžia a všetky sú založené na lineárnej racionalizácii javu: vyrovnaná línia, štátny skúšobný systém, trh s cennými papiermi, predmestia, štandardizačné úrady, výskumné laboratória a cestovné poriadky železníc.

Ťažko obstoí argument, že jestvuje nejaké spojenie medzi týmito javmi a našou kultúrou, ovládanou tlačeným slovom. V tejto i v nasledujúcej knihe čelí McLuhan neriešiteľnému problému metódy. Ako je možné diagnostikovať a zaútočiť na deformácie, ktoré spôsobuje vzdelanie pomocou fonetickej abecedy, keď používame to isté médium, ktoré zatracujeme? McLuhan sa pokúša vyriešiť túto dilemu tak, že usporadúva svoju knihu do „mozaiky“ oddelených kapitol, ktoré možno čítať v akomkoľvek poradí (teda veľa času musíme stráviť opakovaným čítaním). Keďže sa domnieva, že idea príčiny a účinku je iluzórnou lineárnou abstrakciou, pokúša sa vyhnúť jej používaniu a dáva prednosť konfigurácii, ktorá vyplýva zo slova „galaxia“. Nanešťastie anglický jazyk nie je veľmi naklonený tomuto druhu nesyntaktického kladenía vedľa seba, takže McLuhan často upadá do prázdnych rečníckych obrátov, napríklad „To je preto, že...“ alebo „V rovnakej miere...“. Jeho obľúbeným spôsobom diskurzu je entyméma (sylogizmus s jednou vypustenou premisou), ktorú ja, do seba uzavretý knihomol - hoci nechtiac priznávam - považujem za nedostatok a nie za revolučnú metódu na pochopenie vesmíru. Napriek tomu je *The Gutenberg Galaxy* veľmi podnetná kniha, plná brilantných postrehov (ak si môžeme trúfnuť na takúto vizuálnu metaforu) a hodnotných in-

Galaxy (1962) and its successor *Understanding Media*.

Subtitled *The Making of Typographic Man*, *The Gutenberg Galaxy* set out to analyze - and describe the distortion of human consciousness that has resulted (according to McLuhan) from the domination of Western civilization by the phonetic alphabet and its offspring, the printed book. By translating all human experience into the visual, linear, sequential form of written sentences, and by mass-producing the result with the aid of the printing press, Western man has tended to alienate himself from deep involvement with his environment. "Numbed" into a "hypnotic trance" by his visual bias, "the bookman of detached private culture" cannot cope with reality until it is processed into the linear, mechanical order of print. The orderly, rational eye (in contrast to the muddled, emotional ear) is the individuating organ par excellence - such terms as "perspective," "point of view," "outlook" suggest this quality. The visually oriented civilization which reached its apogee early in this century culminated in the hard, lonely, anxious personality of the rugged individualist. It also developed techniques and institutions to serve him, all based on the linear rationalization of phenomena: the assembly line, the state examination system, the stock market, suburbia, bureaux of standards, research laboratories, and railway timetables.

The argument that there is some connection between these phenomena and our print-dominated culture is difficult to resist. All the same, in this book and its successor McLuhan faced an insoluble problem of method. How is it possible to diagnose and attack the distortions caused by phonetic literacy while using the very medium one is deploring? He has tried to resolve the dilemma by arranging his books in a "mosaic" of separate chapters which can be read in any order (thus making necessary a good deal of repetition). Since he regards the idea of cause and effect as an illusory linear abstraction, McLuhan tries to avoid making use of it, preferring to suggest the kind of configuration implied by the word "galaxy." Unfortunately, the English language does not lend itself very well to this kind of non-syntactical juxtaposition, so he is forced to fall back on such vague rhetorical flourishes as "That is why..." or "In the same way...". His favourite mode of discourse is the enthymeme (or incomplete syllogism) which bookmen of detached private character like myself may be forgiven for thinking a vice rather than a revolutionary method of apprehending the universe. Nevertheless, *The Gutenberg Galaxy* is a most exciting book, full of brilliant insights (if one may risk a visual metaphor) and valuable information about communication habits past and present. McLuhan is immensely well-read for a man with a grudge against print, and he quotes liberally from some fascinating and out-of-the-way writers and scholars.

formácií o komunikačných zvykoch minulosti a prítomnosti. Na McLuhanovi si zgustne človek, ktorý je naladený proti tlači a voľne cituje niektorých fascinujúcich a nevelmi známych spisovateľov a učencov.

Kým táto kniha sa sústredila na minulosť a jej dôsledky pre prítomnosť, *Ako rozumieť médiám* je venovaná hlavne súčasnej revolúcii v komunikácii a jej dôsledkom pre budúcnosť. Je dovŕšením kariéry McLuhana ako kultúrneho proroka. Nanešťastie, hoci vytrvalého čitateľa odmení viac než dosť (jeden z pracovníkov vydavateľstva tvrdí, že kniha obsahuje 75 percent nového materiálu), táto kniha je v porovnaní s predošlou nekoncentrovaná a nesúvislá. Možno ju písal v chvate: každopádne je tu veľa tlačových chýb a faktických omylov.

McLuhan nazýva médiá „rozšírením človeka“, pretože každé z nich zvyšuje dosah a schopnosť nejakej časti ľudského tela. Tým spôsobujú zmenu vedomia, pretože rozptyľujú rozum medzi rôzne zmysly a schopnosti. Jeho definícia médiá je široká: dvadsaťšesť kapitol venuje nielen takým zvyčajným médiám ako papier, tlač, telegraf a rozhlas, ale aj kolesám, zbraniam, hodinám, peniazom a domom.

Polopravda, ktorú chce prezentovať, znie: „médiom je správou“. Vysmieva sa starým filistrom, ktorí sa ponárajú do obsahu kníh, novín, rozhlasu a televíznych programov, no ignorujú radikálnejšiu zmenu vnímanosti, spôsobenú samotnými médiami. Pokiaľ ide o neho, „obsah“ médiá pripomína šŕŕavnatý kúsok mäsa, ktorý chce lupič podhodíť strážnemu psovi mysle“. To platí pre *Commentary*, dokumentárny film, televízne správy a Waltera Lippmanna. A rovnako pre knihu *Ako rozumieť médiám*.

Vraví, že správa mechanického média minulosti bola fragmentovaná a rozptýlená. „Rozšírením“ iba jediného zmyslu alebo časti tela umožnila tlač, koleso a montážna linka prudký rast poznania a výroby, no bolo to za cenu ľudskej celistvosti. To, čo nazývame civilizáciou, je na Západe do veľkej miery históriou tohto postupného rozkladu človeka a jeho vzťahu k prírode. McLuhan však tvrdí, že nové elektronické médiá ako televízia či počítače sú rozšírením nielen jednej časti tela, ale samotnej centrálnej nervovej sústavy. Rozširujú celého človeka. Elektronická technológia namiesto rozmachu a fragmentácie ľudského tela smeruje skôr k jeho súdržnosti a integrácii. Umožňuje, aby bolo celé poznanie každú chvíľu k dispozícii a vytvára továrne, ktoré masovo produkujú výrobky, zhotovené podľa chuti každého konzumenta. Robí z celého sveta jednu dedinu.

Kríza dnešných čias spočíva v tom, že naša vizuálna a fragmentárna kultúra nie je vhodná pre elektronickú technológiu, s ktorou sa musíme vysporiadať. McLuhan nešetrí najštipľavejším výsmechom na adresu učených intelektuálov, o ktorých si myslí, že súčasnému svetu rozumejú oveľa menej ako teenagerski fanúšikovia hocikákeho diskdžokeja. A kým vzdelanec zostáva tvrdošijne pohrúžený do irele-

If the earlier book concentrated on the past and its consequences for the present, *Understanding Media* is mainly devoted to the contemporary revolution in communications and its consequences for the future. It ought to be the fulfilment of the author's career as a cultural prophet. Unfortunately, though there is more than enough to reward persevering readers (one of the publisher's editors complained to McLuhan that 75 per cent of his material is new), the book lacks the concentration and coherence of its predecessor. Perhaps it was produced in haste: there are certainly a great many misprints and errors of fact.

McLuhan calls the media "extensions of man" because they each increase the range and power of one part of the human body. In so doing, they effect a modification of consciousness by altering the ratio between the various senses and faculties. His definition of a medium is broad: he devotes twenty-six separate chapters not only to such obvious media as paper, print, telegraph, and radio, but also to wheels, weapons, clocks, money, and houses.

The half-truth which he wishes to establish is that "the medium is the message." He scoffs at old fogies who fuss over the content of books, newspapers, radio and television programs, but ignore the more radical modifications of sensibility effected by the media themselves. So far as he is concerned, "the 'content' of a medium is like the juicy bit of meat carried by the burglar to distract the watch-dog of the mind." So much for *Commentary*, documentary film, television news, and Walter Lippmann. So much also for *Understanding Media!*

The message of the mechanical media of the past, he says, has been fragmentation and dissociation. By "extending" only one sense or part of the body, print, wheel, and assembly line have made possible explosive increases in knowledge and production, but they have done so at the cost of human wholeness. What we call civilization is, in the West, largely the history of this progressive disintegration of man and his relation to nature. McLuhan argues, however, that the new electronic media such as television and computers are extensions, not just of one part of the body, but of the central nervous system itself. They extend the whole man.

Electronic technology, instead of exploding and fragmenting the human body, tends to be implosive and integrating. It can make all knowledge instantly available, any event anywhere instantly present, and create factories that will mass-produce products individually manufactured to the taste of each consumer. It is making the world one village.

The crisis of our time is that our visual and fragmented culture is inadequate to the electronic technology with

vantných hodnôt tlačenej kultúry, rastie nebezpečenstvo, že človek bude zahnaný späť do „Afriky mysle“, z ktorej našich dávnych predkov oslobodila abeceda.

McLuhan spája svoju tézu s nepodareným, ba niekedy dokonca smiešnym pokusom kategorizovať médiá na „horúce“ a „chladné“. Horúce médium rozširuje jednotlivý zmysel s „vysokou definíciou“ (t. j. značným nasýtením údajmi). Chladné médiá majú nízku definíciu, a preto si vyžadujú účasť poslucháčov alebo ich príspevok. Fotografie, rozhlas a tlač sú horúce; kreslené filmy, televízia a telefóny sú chladné. A čo je ešte exotickéjšie, prednášky, knihy v tvrdej väzbe, valčíky, „mestský bohém“, FDR, „horúca linka“ a dievčatá s dioptrickými okuliarmi sú horúce, kým semináre, paperbacky, twist, farmárske dcéry, Calvin Coolidge a dievčatá so slnečnými okuliarmi sú chladné. Ide tu vlastne o šialene zmätenú hru. Kam by ste zaradili LBJ, jadrové ponorky, trápne žarty alebo *Wall Street Journal*?

Horúce médiá majú byť explozívne, špecializované a individualizujúce, kým chladné médiá sú spoločenské, vnútorné a nútia k účasti. Najchladnejšia zo všetkých je televízia. McLuhan tak prahne po tom, aby odlíšil televíziu od zastaraných horúcich médií, že sa dokonca pokúša popierať, že televízia je vizuálna: keďže televízna obrazovka ukazuje skôr „niečo prostredníctvom svetla“ ako „samo svetlo“ a keďže obraz je pohyblivá mozaikovitá zmes s nízkou definíciou, má skôr hmatovú kvalitu - na rozdiel od kina, ktoré je vysoko vizuálne a teda horúce. Excentrické úsudky takéhoto druhu pochádzajú z toho, že McLuhan chce vzťahovať každý jav moderného života ku svojim teóriám. Takmer nedbanlivo „vysvetľuje“, prečo Kennedy porazil Nixona (čo by povedal, keby niekoľko tisíc voličských hlasov zvrátilo voľby iným smerom?), prečo sú pančuchy s veľkými očkami zmyselnejšie ako priesvitné pančuchy (naozaj sú?), prečo baseball upadá (naozaj upadá?), prečo Jack Ruby nechal stráže zabiť Leeho Oswalda a prečo je B. O. neodpustiteľné vo vzdelaných spoločnostiach. Jeho kritici si pochopiteľne z tejto intelektuálnej megalománie robia žarty.

Recenzia knihy *Ako rozumieť médiám* by sa však nemala končiť takouto poznámkou. V tomto apokalyptickom veku môže byť malomyselná presnosť oveľa šialenejšia ako tie najdivšie nedostatočne potvrdené zovšeobecnenia. Kým mnohí učenci sa babrú na svojom piesočku s tabuľkou „moja výskumná oblasť“, McLuhan trpezlivo zhromažďuje ucelené poznatky o svojej provincii. Tak ako najväčší spisovatelia, ktorých obdivuje - Rabelais, Cervantes, Pope, Joyce - aj on sa usiluje byť človekom „integrálneho vedomia“. Očakávam, že aj jeho ďalšia kniha ma bude inšpirovať a zároveň ma rozruší.

Z anglického originálu preložil Martin Kanovský

which we have to cope. McLuhan reserves his most mordant wit to jeer at literary intellectuals whom he thinks more remote from understanding the world in which they live than the teen-age fans of any disc-jockey. And so long as the educated remain obstinately wedded to the irrelevant values of print-culture, the danger increases that man will slip back into that "Africa of the mind" from which the alphabet liberated our remote ancestors.

McLuhan confuses his thesis by an abortive - and at times even ludicrous - attempt to categorize media as "hot" and "cool." A hot medium extends one single sense in; "high definition" (i.e., well filled with data). Cool media are low in definition and therefore require participation or completion by the audience. Photographs, radio, and print are hot; cartoons, television, and telephones are cool. More exotically, lectures, hardcover books, waltzes, "city slickers," FDR, the "hot line," and girls with glasses are hot, while seminars, paperback books, the twist, farmers' daughters, Calvin Coolidge, and girls with dark glasses are cool. There is the making of a maddening party game here. How would you classify LBJ, nuclear submarines, elephant jokes, or the *Wall Street Journal*?

Hot media are supposed to be explosive, specialist, and individuating, while cool media are communal, casual, and participant. The coolest of all is television. McLuhan is so anxious to distinguish from old-fashioned hot media that he tries to deny that it is visual: because the TV screen shows "light through" rather than "light on," and the image is a definition shifting mosaic mesh, it has a haptic or tactile quality contrast to cinema which is highly visual and therefore hot. Eccentric judgements of this kind seem to arise from McLuhan's apparent compulsion to relate every phenomenon of modern life to his theories. Almost casually he "explains" why Kennedy beat Nixon (what would he have said if a few thousand votes had shifted the election - the other way?), why mesh nylons are more sensuous than sheer (are they?), why baseball is declining (is it?), why the guards let Jack Ruby kill Lee Oswald, and why B.O. is unforgivable in literate societies. His critics understandably make fun of this intellectual megalomania.

But no review of *Understanding Media* should close on such a note. In this apocalyptic age, a pusillanimous correctness may be far more foolish than the wildest of insufficiently supported generalizations. While most scholars bury their heads in the private little sand plots they have marked out as their "field," McLuhan obstinately takes all knowledge for his province. Like the great writers that lie admires - Rabelais, Cervantes, Pope, Joyce - he strives to be a man of "integral awareness" I expect to be equally inspired and infuriated by his next book.

3

STUART LEVINE

American Quarterly, vol. 16, 1964

Každé rozšírenie človeka je médiom a McLuhan používa médiá na to, aby definoval kultúru a zároveň sily, ktoré ju stmelujú. Jeho námetom je forma média, nie jeho zvláštny obsah - nie obsah knihy, ale spôsob tlače, nie televízny program, ale televízia samotná. Keď Henry Adams stál pred dynamom, považoval jeho silu za mystickú: mystická znamená jednotná, úplná, celá, všetky súčasti v rovnováhe. McLuhan vraví, že naša kultúra bola kultúrou tlače: bola lineárna, rozškatulkovaná, logicky mysliača, analytická. Teraz sa stáva zjednotenou, intuitívnou, „mýtickou“ vďaka tej istej sile, ktorú Adams rozoznal v bzučiacom dynamo. Takýto prístup vedie bezprostredne k oblastiam, ktoré majú zásadný význam pre „civilizátorov“ nielen preto, lebo McLuhanovo dielo vznikalo v čiastočnom kontakte s kritikmi mýtov, ktorých témy boli pre americké štúdiá také plodné, ale aj preto, lebo mu umožňuje byť „antropologickým“ k našej kultúre v tých oblastiach, kde sme boli doposiaľ príliš obmedzovaní vágnosťou definícií, s ktorými by sa dalo narábať. Príliš dlho nás zamestnával problém uznávaných elitných umení a disciplín, napríklad v demokracii a príliš často sme mali sklon k nepriateľstvu voči iným umeniam. McLuhan umožňuje prekročiť vkus a chuť, ako to robí antropológ, a namiesto toho sa zaoberať formou a silou formy.

Takže *Ako rozumieť médiám* je o mnohých veciach, s ktorými ani my, ani on nevieme zaobchádzať, a preto keď sa v mnohých krátkych kapitolách téma stane príliš kozmickou alebo zložitou, aby sa s ňou dalo niečo urobiť alebo dokonca adekvátne pochopiť, McLuhan to preskočí a zmení tému na niečo, čo je iba intuitívne spojené s tým, o čom sa diskutuje. Obyčajný zoznam spomínaných komplikácií by pomohol viac, hoci by bol poeticky menej úspešný. Intuitívne metódy sú dobrým spôsobom, keď chce vyjadriť novú jednotu, ktorú cíti v našej spoločnosti, no máme silný pocit, že v niektorých prípadoch autor, ktorého upútalo to, o čom hovorí, trochu podvádza. Často sa čudujeme, či jeho brilantné analógie vôbec majú nejaký obsah. Na iných miestach, keď máme úplnú istotu, že majú, je autorov názor podaný tak stručne a natofko sa zakladá na dojmoch, že nás len dráždi. To sú však iba chybičky dobrej knihy, ktorá sa pokúša urobiť príliš mnoho a autora, príliš ponoreného do osvetľovania toho všetkého.

Z anglického originálu preložil Martin Kanovský

4

PAUL WEST

ZACHOVAJ SI CHLADNÚ HLAVU*Canadian Forum*, október 1964

Slovo pána McLuhana je „revolučné“, tvrdí reklama na záložke knihy. A v tejto bujarej chvíli, než to potvrdí sama akademická ťarbavosť, si môžeme predstaviť veľké koleso, hrajúce kanadskú ruletu, v ktorej pri každej z tridsiatich troch kapitol - hodov padne to isté číslo. Ktoré? Číslo doby - má ho pán McLuhan a v tejto knihe ho povie aj nám - rýchlo dodávam, že nie arogantne alebo zaujato, ale s očarujúcou a vzácnu anekdotickou ľahkosťou i zápalom pre živý detail. Jeho podanie býva ostré a tón vážny ako u Alastaira Cooka a André Malrauxa. Raz ho chladne a pohodlne vyšperkuje detailmi („Pogo Walta Kellyho sa naozaj veľmi podobá na stránku z gotickej knihy“). „Hodvábne priesvitné pančuchy sú oveľa dráždivšie ako triezvy nylon“, raz zasa sklzne do lenivej rétoriky, pripomínajúcej *The Voices of Silence* („Po troch tisícročiach explózie pomocou fragmentárnych a mechanických technológií prežíva dnes západný svet implóziu“). Chvalabohu v knihe je oveľa viac ozdôb ako žargónu. Pána McLuhana očividne teší jeho skúmanie. Je zaľúbený do toho, čo William James nazval „veľkým kvitnúcim a hučiacim zmätkom“ života a jeho knihu *Ako rozumieť médiám* možno čítať (je to dokonca zábavné) ako prípravnú prácu k románu o elektronických mravoch. Pán McLuhan vytvoril nepochybne čosi očarujúce.

V tejto knihe som listoval celý mesiac. Získal som množstvo informácií a pooznačoval som si stránky pána McLuhana aj do budúcnosti. Musím sa však priznať, že keď som si bližšie všimol jeho argumentáciu, bol som stratený: niektoré jej časti som nedokázal vôbec pochopiť a s tými časťami, o ktorých si myslím, že som ich dokázal sledovať, nesúhlasím z celkom prostých dôvodov. Podľa pána McLuhana, „médiom je správa“: to, čo médiom hovorí, určuje skôr jeho forma ako obsah. Ako médiom cituje aj „elektrické svetlo“: „Elektrické svetlo uniká pozornosti ako komunikačné médiom práve preto, lebo nemá nijaký „obsah“... keď sa elektrické svetlo použije na zobrazenie nejakej obchodnej značky, nie je médiom svojím obsahom“. No dobre, mali by sme však nazývať médiom aj ľudský dych? Pán McLuhan si istotne zvolil zlé slovo - zrejme má na mysli formu energie. Domnieva sa, že neónové reklamy názvov firiem (napríklad Neurologická ordinácia alebo Nočný baseball) sú akosi súčasťou obsahu elektrických svetiel, pretože bez týchto svetiel by nemohli existovať.

Možno je to tak, no ak niečo nemôže existovať bez svetla alebo ak nemôže bez neho pretrvávajúť v tej podobe, v ktorej to poznáme, bude súčasťou domnelého obsahu svetla, alebo skôr súčasťou vedomých možných využití hrubej energie? Pri tvrdení, že jazyk aj elektrické svetlo sú médiá, upadám do rozpakov. Človek vynášiel jazyk, no elektrina tu bola už predtým, fungovala podľa zákonov, ktoré človek nevynešiel. Netvrdím, že médiá príznačne nedeformujú - neskresľujú - to, čo sa do nich vkladá: svoje odmietnutie Croceho estetiky nemôžete namaľovať, nemôžete preložiť Beethovenovu hudbu do slov, nemôžete zhudobniť maľbu alebo vysloviť dvanásťtónovú stupnicu. Nazdávam sa, že to, čo pán McLuhan pokladá za médium, teda televízia, telefón, rádio, film, fotografia, reklama, nie je médium, ale pomocné médium. Keď dojdete k ruku strojom a nie ručne, to ešte neznamená, že stroj je novým druhom mlieka. Médiami v mojom ponímaní tohto termínu sú slová, neverbálne obrázky, noty a podobne. A keď nám pomocné médiá poskytnú hovorené či tlačené slová alebo neverbálne obrázky či kombinácie nôh, nezmenia podstatu týchto vecí, hoci ich môžu čiastočne skresliť. Myslím, že kniha pána McLuhana vôbec nie je o médiách, ale je v skutočnosti o „rozšíreniach“ zmyslov človeka, ktoré sú, ako vraví on, iba vlnami, ruchmi, šummi atď. Keby mu to bolo jasné, nezaoberal by sa divokými kazuistikami o „správe každého média alebo technológie“ (odkrývajúc alternatívy, ak nejaké sú), ktorá je podľa neho „zmenou spôsobu, ako médium zasahuje do ľudských záležitostí“. Pod správou má na mysli pôsobenie. Inými slovami, keď volám loď megafónom, siahol som po verbálnom komunikačnom médiu, ktoré mi väčšmi umožní byť úspešný. Zosilnenie pomocou megafónu je pôsobením tohto megafónu a fakt, že cez megafón bude môj hlas zvučnejší neznamená, že samotný megafón je správou.

Prejdime k tomu, čo hovorí pán McLuhan o telefóne a televízii. (Inde už povedal, že myslenie je neverbálne. Čudujem sa, odkiaľ to vie). Každopádne nevidím nijaký rozdiel medzi správami, ktoré počúvam v televízii, kde tvrdia, že prší a správami z telefónu, keď mi volá priateľ, že prší. V oboch prípadoch prší. Tá istá správa, ten istý spôsob. Pán McLuhan však vraví:

„Existuje základný princíp odlišujúci horúce médiá ako rozhlas alebo film od chladných ako telefón alebo televízia. Horúce médium je rozšírením jediného zmyslu pomocou „vysokiej definície“. Vysoká definícia je stav nasýtenia údajmi.“

Rádio je horúce, telefón studený. Ak je hovoriaci dostatočne zdatný, aj ucho bude „nasýtené údajmi“. Naozaj nedokážem zistiť, prečo je počúvanie Bertranda Russela v rádiu „horúcejšie“, ako keď mi on sám pätnásť minút telefonuje. A keď telefonuje, môžem si predstavovať, čo len chcem. Záleží na tom, kto k vám hovorí, a nie na tom, ako

hovorí. Prečo pán McLuhan vraví, že „telefón je chladný“, pretože ucho poskytuje menšiu mieru informácií? Jeho manželka nebola nikdy zaneprázdnená a nevolala mu z Red Cross Bingo atď.? Nechajme to tak. Možno nemal na mysli mieru informácií, ale iný dôraz na odlišné zmysly. No v knihe čítame toto: „reč je chladným médium, pretože údajov je málo a poslucháč si musí veľmi veľa doplniť“. V telefóne nemôžem vidieť tvár a gestá svojho partnera. Keď sa s ním stretnem, túto možnosť mám, a to isté platí viacmenej aj keď pozerám televíziu. Televízia, reč, telefón sú chladné. Rádio je horúce, rovnako ako kino. Horúce médiá vraj umožňujú malú účasť: čo však povedať o nejakej hre v rádiu, na ktorej sa intenzívne a živo zúčastňujeme a vstupujeme do nej, kedykoľvek je to potrebné? Chladné médiá vyzývajú k účasti: sme však aktívni pri pozeraní televízie? Či sa nestáva, že často sa nezmôžeme na nijaký čin, pretože naše vizuálne a sluchové zmysly sú natoľko upútané, že priestor pre obrazotvornosť je veľmi malý? Takéto kategórie sú zavádzajúce. Aj pán McLuhan sa často mylí: chladný nie je antitezou horúceho. Prečo nie studené a horúce? Alebo chladné a teplé? Uvediem príklad: názov druhej kapitoly znie „Studené a horúce médiá“, no v texte sa nepoužíva slovo „studené“. Dajte mi, prosím, niečo jemné a ostré, chladené.

Musím tu uviesť ešte dva citáty. „Prednáška,“ vraví pán McLuhan, „si vyžaduje menej účasti ako seminár“. To ma prekvapuje: predpokladá sa, že študenti pri počúvaní rozmýšľajú. Takže účasť by mala byť hlasová alebo gestikulačná, a to sa mi vidí slabo podložené. Skutočne robia študenti chybu, keď počas prednášok nevykrikujú a na seminároch mlčky premýšľajú? Môžem sa stotožniť iba s faktom, že elektronickí profesori sú súčasťou média elektronickej angličtiny. Pán McLuhan je priveľmi civilizovaný, priveľmi vzdelaný, priveľmi v kontakte s hemžiacim sa svetom, aby sa k nim mohol pripojiť. Príležitostne však aj sám ponúka niečo takého, možno preto, aby dokázal, že nie je láskavým vševedom zo svojej knihy: „Nevyskytnú sa azda v každej ľudskej situácii, ktorá speje k svojmu naplneniu, nejaké prekážky?“ Pane, veľmi ste sa namáhali, keď ste pili?

Dajme však posledné slovo pánovi McLuhanovi. „Tí, čo pociťujú paniku pred hrozbou nových médií a pred revolúciou, ktorú spôsobili, zvyčajne zlyhávajú vo svojom chladnom odstupe a nevšímajú si obrovský dar, ktorý západnému človeku poskytlo vzdelanie a tlač, a to schopnosť pôsobiť bez reakcie a zainteresovania“. Možno je to tak: jediný, o kom viem, že na tom pracuje, je pán Barzun a iste nepodlieha panike. Súhlasím s pánom McLuhanom: nepohrdajme televíziou. V jeho tvrdení ma však znepokojuje to, že domnelí panikári opúšťajú „chladné“ vizuálne prostriedky. Podľa mňa asi uprednostňujú horúce a teplé médiá a teda majú radi rozhlas a kino. Každopádne je morálnejšie zachovať si vždy chladnú hlavu. Želám pánovi

McLuhani, aby pri brilantnom a pútavom rozprávaní o tom, čo sa okolo nás deje, nebol taký aristotelovský. Jeho knihu si určite veľmi dlho ponechám, hoci sa priznávam, že nanešťastie zo zlých dôvodov. Nemôžeme však čítať Ako rozumieť médiám bez toho, aby sme si veľakrát neuvedomili množstvo spôsobov, ktorými sa veci s nami spájajú. A toto si istotne pán McLuhan želal, či už s kategóriami, alebo bez nich.

Z anglického originálu preložil Martin Kanovský

5

MICHAL HVORECKÝ ČLÁNOK VYKALKULOVANÝ TAK, ABY VÁS DOSTAL

(Niekoľko poznámok
k McLuhanovým interpretáciám komiksu)

Písané pre K&K, 1998

Rastúci záujem o dielo amerického literárneho vedca a teoretika médií Marshalla McLuhana a predovšetkým o jeho knihu Ako rozumieť médiám ma priviedol na myšlienku pokúsiť sa o bližší pohľad na jeden z popkultúrnych fenoménov, ktoré si vo svojej knihe všíma. McLuhanov spôsob výstavby textu formou krátkych, dynamických viet, tvoriacich stručné, hutné kapitoly a zároveň množstvo kultúrnych fenoménov, ktoré McLuhan analyzuje, totiž občas spôsobujú istú neprehľadnosť myšlienok. Silný vplyv jazyka americkej publicistiky na McLuhanov štýl zasa navádza k tomu, aby sa čitateľ stožtožnil s autorovými myšlienkami - akoby nešlo o pokus analyzovať médiá a popkultúrne fenomény, ale o výpočet potvrdených faktov, ktoré McLuhan nazhromaždil.

Keďže sa v nijakom prípade necítim dostatočne erudovaný na to, aby som komentoval dielo Ako rozumieť médiám ako celok, rozhodol som sa komentovať len McLuhanove názory na komiks, čo je popri literatúre *science fiction* asi jediný žáner, o ktorom si trúfam tvrdiť aj niečo viac než domnienky.

Už dlhší čas mám pocit, že obľúbení autori módnjej *netkultúry* - náhodne spomeniem neskorého Learyho, Castanedu, McKenna, z ktorých predovšetkým posledný ma už dlhšie privádza do stavu, keď už ťažko určiť, či je šialená zúrivosť hraná alebo nie - sa čítajú bez akejkoľvek kritickej reflexie a prijímajú ako čosi nedotknuteľné (často až mystické, posvätné - bývajú označovaní za zvestovateľov, guru - sic!).

Marshall McLuhan je síce celkom iný autor než Terrence McKenna, ale jeho kniha Ako rozumieť médiám

podľa mňa nie až taká jednoznačne revolučná, ako sa môže na prvý pohľad zdať. Pokiaľ ide o tému komiks, trúfam si dokonca tvrdiť, že v nej nič prevratné nie je.

Kniha Ako rozumieť médiám vyšla prvýkrát v roku 1964, čo je pre každého, kto sa chce v súčasnosti vyrovnáť s McLuhanovým hodnotením komiksu, obzvlášť dôležité. McLuhan venoval komiksu samostatnú kapitolu *Comics: bláznivá predizba televízie* a pokúsil sa o stručnú analýzu viacerých fenoménov, ktoré sa v tomto žánri začiatkom šesťdesiatych rokov objavili. Neustále upozorňuje predovšetkým na príbuznosť kníhtlače, drevorytu a komiksu. Nijako sa netají šírkou svojich znalostí o žánri, ktorému sa literárni vedci väčšinou vyhýbajú a vie aj o tom, že mnohí veľkí európski umelci ako Picasso či Joyce obdivovali americkú populárnu kultúru, vrátane komiksu. V tejto krátkej kapitole má skvelé postrehy o komiksovom autorovi Al Cappovi aj o nesmierne populárnom časopise *MAD*, zameranom na kreslené seriály. Keď sa McLuhan na konkrétnych príkladoch pokúša definovať typické črty autora alebo časopisu, používa briskné argumenty, ktorým nechýba ironický odstup a nevádi ani, že vlastne odbočuje od témy - napríklad v odseku o vysielaní *Hlasu Ameriky*. Len čo sa však pokúša o všeobecnejšie tvrdenia, či dokonca o prognózy do budúcnosti, používa jednoznačné tvrdenia nepodporené nijakým komentárom, či logickým vysvetlením. Inak by nemohol tvrdiť, že komiks „ponúka veľmi málo vizuálnych informácií“. Je pravdou, že v dobe, keď McLuhanova kniha vznikala, vyzeral trh s komiksami celkom inak ako dnes, prevládali najmä novinové *strips*, ale práve kresliči a autori združení okolo časopisu *MAD* (Don Martin, Harvey Kurtzman, Basil Wolverton a mnohí ďalší) otvorili cestu novým výtvarným trendom komiksu, ktoré sú dodnes inšpiratívne. Na tomto mieste však musím pripomenúť, že McLuhan operuje pojmom *comics*, zatiaľ čo dnes sa žáner komiksu ďalej delí na tri hlavné podskupiny: *comics*, *comic book* a *graphic novel*, takže časté nedorozumení má na svedomí aj preklad.

McLuhanova kapitola o komikse veľmi pripomína inú analýzu tohto žánru, ktorá sa u nás často cituje. Ide o knihu Umberta Eca Skeptici a tešitelia, kde sú časti venované analýze jedného diela Steva Canyona, rozboru postavy Supermana atď. Eco sa v tejto knihe síce vyhol lacným vyhláseniam bez argumentov, no jeho dielo neprežilo svoju dobu (trúfam si tvrdiť, že niečo podobné čaká onedlho McLuhana), pretože väčšina štruktúrnych zákonitostí, ktoré Eco analyzuje, prestala v komiksoch osemdesiatych a predovšetkým deväťdesiatych rokov platiť. Komiksová ikonografia už nie je stereotypná. Slna už neznamená chlipnosť, zvuk režucej píly spánok, rozsvietená žiarovka náhly skvelý nápad! Dokonca si myslím, že mnohé zo súčasných komiksov idú zámerne proti zaužívaným stereotypom žánru (Frank Miller: *Sin City*).

McLuhanevej kapitole o komikse vyčítam najmä neustále porovnávanie komiksu a televízie. Už samotný názov *Comics: bláznivá predížba televízie* trochu mátie, pretože nejde len o McLuhanovu analýzu časopisu *MAD* (Bláznivosť), ale komiksu ako celku. Tzv. bláznivý komiks, t.j. komiks tematizujúci fantastické deje a postavy, obracajúci hore nohami všetky naše predstavy o logike a stavbe príbehu, ktorý je nemysliteľný bez humoru, často drsného, škodoradostného - je však len jedným z mnohých subžánrov komiksu a ani v šesťdesiatych rokoch nebol dominantný. McLuhan tvrdí, že komiks nám pomáha pochopiť televízny obraz. Z dnešného pohľadu mi takéto vyjadrenie pripadá smiešne. Veď prečo potom deti, ktoré vyrastali vo východnom bloku a komiks nepoznali, televízii bez problémov rozumejú, a predovšetkým, prečo potom čítajú komiks aj dnešní mladí ľudia na celom svete, keď je iba nejakou predsieňou televízneho programu. Som presvedčený, že vývoj žánru komiks šiel presne opačným smerom, než tvrdil McLuhan. Komiks sa od televízie vzdialil. A to poriadne. Začal využívať prostriedky, ktoré televízia nemá a nemôže mať a vyhranil sa na svojbytný umelecký žáner s najvyššími ambíciami. Nie nadarmo jeden z najoriginálnejších súčasných amerických autorov komiksových príbehov a spisovateľov Neil Gaiman považuje komiks za najadekvátnejšiu formu umeleckého prejavu konca dvadsiateho storočia. Prirodzene, nebolo to také významné v šesťdesiatych rokoch a v päťdesiatych, keď McLuhan zbieral materiál na knihu *tobôž* nie, no v súčasnosti to vidíme v každom serióznom komikse.

Keď sa dnes spätne pozeráme na autorov časopisu *MAD*, vieme, že práve oni pripravili cestu novému nástupu komiksu v polovici osemdesiatych rokov. *MAD* bol revolučný, pretože priniesol nový typ humoru a príbehy „vykalkulované tak, aby ťa dostali“, „zbavili komplexov“ atď. Predstavili nový typ hrdinov: Superduperman, Tick Dracy. Slogan jedného čísla sesterského časopisu *PANIC* hlásal: „Kto otvorí tento časopis, zomrie!“ Práve v tom časopise vychádzala preslávená séria Dotkol som sa letiaceho taniere, ktorá nikdy nemala logicky nadväzujúce pokračovanie... Nemyslím si, že by šlo len, ako hovorí McLuhan o „novinovú mozaiku reklamy ako zábavy a zábavy ako formy bláznivosti“. Ale páči sa mi, že McLuhan neustále hovorí o komikse ako o svojbytnom umení, ktoré hlboko zmenilo našu kultúru. Súhlasím s ním, hoci sa mi nezdá, že by príťažlivosť komiksu bola nečakaná. Ale keďže píšem o umeleckom žánri - hoci ide o žáner populárnej kultúry - bola by zhodnosť názorov len škodlivá. A keď vynechám pár slov, môžem dokonca skončiť v absolútnej zhode s McLuhanom - poslednou vetou z jeho kapitoly o komikse: „Taký komplexný problém... nemôže byť vyriešený jediným postrehom či nápadom.“